

ערוגת בארי (ראו עוד במסגרת נפרדת). צילום: חיים יפים ברבלט

פירווי נחמה נחבאים

כנרת סמואל-פולק

"השנה אנו נקראים לחלץ את התקווה עם פחות פאתוס, פחות הימנוניות בטוחה. תקווה כקו מקווקו עדין, תקווה שאוספים באצבעות העייפות, תקוות קצוות".
קטעי יומן על כאב ותקווה מקיבוץ סעד שבעוטף עזה

על הרשות לדבר

אני נושאת בתוכי את הקושי להעז ולומר משהו. את אשמת הניצולים שאיבדו את הזכות לדבר, כי לא עברנו כלום ביחס לחלק משכנינו, כי העיקר שניצלנו. אני גם מרגישה שמילים מפספסות את הדבר האמיתי. שהמילים קרסו והתפרקו עם כל מה שנחרב. עם זאת, אני נושאת את האמונה במילים ואת המחויבות להן, בניסיון לחפש את המרפא והנחמה שעצם צירופן עשוי להביא.

אדמה

נולדתי וגדלתי בקיבוץ סעד. סבא וסבתא שלי הקימו את הקיבוץ עם חבריהם מתוך תחושת שליחות גדולה להתיישב דווקא כאן, בנגב המערבי. הם לחמו כנגד כל הסיכויים, ואפילו סבא שלי היקר ז"ל, יקה אמיתי, נהג להוסיף למטבע הברכה בשבתות מברכין: "על הניסים שעשית עם אבותינו ועמנו", כיוון שראה בעיניו שהשרדותם באזור ניתנת להסבר רק בדרך נס.

אני וחבריי כבר גדלנו לתוך קיבוץ פסטורלי, ירוק ושלו. בארי, עלומים וכפר עזה הם חלק מהסביבה הטבעית והמוכרת לנו ביותר. אנחנו גדלים כילדי טבע ואדמה. רק שנים אחר כך האזור חוזר להיות "עוטף עזה", ואת כל שנות גידול ילדינו אנו עוברים כש"מבצעים" ו"סבבים" הם חלק בלתי נפרד משגרת חיינו. ועדיין, כששאלו אותי תמיד עניתי שאני מרגישה כאן בטוחה. האויב מעבר לגדר. רק הטיילים שלו מגיעים מדי פעם, ואני לא כל כך מפחדת מטיילים.

ההומות

בדיעבד, כשאני מסתכלת בדברים שכתבתי בשנה שלפני, כמו גם בטקסטים שכתבו אנשים אחרים מהאזור, אני יכולה לזהות הדהודים נבואיים כמעט למה שעומד להתהפך עלינו. במוצאי פורים תשפ"ג כתבתי:

שְׁפֹר פְּוֵרִים אֹמֵר לִי
זֶה לֹא אֲנִי שְׁמֵת־נִדְנָד
זֹאת הַרְצָפָה –
כָּל הַשָּׁנָה כְּמוֹ יִשְׁנָה
נְדָמִית כִּי־צִיָּבָה

רַק בְּפִוְרִים רוֹאִים לָהּ אֶת הַסּוּד:

תְּהוֹם צוֹחֶקֶת מִן הַבְּטָן הַתְּתוֹנָה שֶׁל הַקְּיֹום

בליל הושענא רבה אנחנו מקיימות ליל לימוד בסוכה של אחת החברות. הלימוד עוסק במי התהום הנשאבים ממעייני הישועה, ואנו מפליגות בדיבור על התהומות שרוחשות תחת קיומנו.

בדיעבד אני חושבת שמחוזות תת-קרקעיים בנפש, אלו המור-דחקים כי אחרת לא נוכל לנשום, הצליחו לקלוט את המערך-כת התת-קרקעית הנוראה שהלכה והתהוותה תחתינו, באופן מוחשי ממש.

שבר

בליל שמחת תורה אנחנו שמחים מאוד עם כל הקיבוץ. באופן מסורתי מגיעים לחג הזה הרבה בני משק, גם כאלה שכבר עזבו.

איסוף פקעות מבתים של מרינה ואיגור לוסב ז"ל בקיבוץ בארי, מיצב ערוגת בארי (ראו עוד במסגרת נפרדת). צילום: ניבי להבי

בימים הבאים אנחנו מתחילים לשמוע יחד עם כולם עוד ועוד בשורות איומות, לא נתפסות. כבר אז ברור לי שייקח המון זמן לעכל את כל זה. אנחנו מבינים שבימים האלה הילדים יראו אותנו בוכים, אין מה לעשות, אבל עדיין משתדלים לש- מור עליהם ככל יכולתנו. אנחנו נודדים בכמה תחנות כמו כל תושבי האזור. מרבית הזמן בים המלח עם הקיבוץ, ובהמשך, כשכבר זקוקים נואשות לתחושה קצת יותר ביתית, עוברים לאלון שבות שבגוש עציון.

בבוקר שלמחרת אנחנו קמים לקולות שאנחנו לא מכירים, למרות כל שנות הניסיון שלנו כאן. כמובן שעוד לא מבינים כלום, כלום, ממה שקורה. בעלי יוצא לתפקידו בצוות החירום של הקיבוץ, ואני נשארת בשעות הבאות עם הילדים בממ"ד. בגלל החג אני מחליטה בעקשנות שאני לא פותחת חדרות, רק הודעות שרלוונטיות למה שאני צריכה לעשות. עד היום אני לא יודעת אם זו הייתה החלטה נבונה או לא.

לקהילה, מהתמודדות כזו לאחרת. גם כעת, כאשר אפשר לעי- תים לחוש בצמיחה ובהתפתחות, ישנן עיתים אחרות שבהן אני זקוקה לזמן להתאבל. להיות באובדן.

בתקווה קיים יסוד של היקוות, ולכן אולי דווקא אם מאפשרים לכל הדמעות והכאבים להיאסף ולהיקוות, יכול לצוץ אחר כך סיכוי למבט שמכיל תקווה מחודשת. שמעתי את יגל הרוש אומר שרק העין הנשטפת בדמע תוכל לחזור ולהיות צלולה, לקלוט את פירורי הנחמה הנחבאים. הלוואי.

התקלפות השפה

אני אדם של מילים, אני רגילה לעבד חוויות דרך מילים וכתתי- בה. בפעם הראשונה חוויתי תחושה של אובדן מילים במובן הקיומי. המילים כמו התפרקו, נחרבו עם חורבן האדם והמקום. כאילו לאותיות אין עוד זכות להיות מצורפות בצירופי המקור שלהן. שפה נלמדת מחדש.

מילים ומושגים שהיו לנו כעוגנים, כתמרורי דרך ברורים יח- סית, נדרשים לבירור מחודש.

התקלפות הבית

מפונות

רְחֵלִי בּוֹכָה בְּטִלְפֹן
כִּי זֶה לֹא שְׂפּוּי כָּל זֶה
וְאֵיךְ הִיא תִסְתַּדֵּר עִכְשָׁו עִם הַיְלָדִים וְעִם עֲצָמָה
בְּלִי בֵּית?

גַּם אֲנִי
בְּלִילֹת אֲנִי בּוֹכָה
בְּלִילֹת אֲנִי מְרַגֵּשָׁה אֶת הַפְּרוּרִים
אֶת הָאֲדָמָה הַשְּׁחוּפָה בְּהַ גְּדֵלְתִי
אֶת הַשְּׂרָשִׁים שֶׁלִּי הוֹפְכִים לְמִים, לְאֹוִיר
לְתֵהוּמוֹת פְּרוּצִים

אני זוכרת את הפעם הראשונה שהגעתי לקחת ציוד מהבית בסעד, כשהבנו שהולכים לנדוד לתקופה ממושכת בהרבה מכפי שחשבנו. פינתי קצת כלים שנשארו במדיה, ותוך כדי זה עלתה בי מחשבה כואבת: "את מבינה שאת נפרדת מה- בית הזה. גם אם יום אחד תצליחי לחזור לגור בו, זה לעולם לא יהיה אותו דבר". מובן שגם הודיתי על כך שיש לי בכלל בית לקחת ממנו דברים ולפנות בו כלים מהמדיח. חזרנו לסעד אחרי פסח. ומאז אני מנסה ללמוד מה שתול בפער הזה, בין מה שחשבתי שקוראים לו בית לבין מה שיש.

אני רגילה לעבד חוויות
דרך מילים וכתובה.
בפעם הראשונה חוויתי
תחושה של אובדן מילים
במובן הקיומי. המילים
כמו התפרקו, נחרבו עם
חורבן האדם והמקום.
כאילו לאותיות אין עוד
זכות להיות מצורפות
בצירופי המקור שלהן.
שפה נלמדת מחדש

היקוות

ועכשיו, מאחר שהתבקשתי, אני מתיישבת לכתוב על תקווה, בימים שבהם התקווה נחבאת במיוחד. הזמן מתמשך, שטטוש של שחיקה ממסך את הכול. אני נזכרת שהשנה אנו נקראים לחלץ את התקווה עם פחות פאתוס, פחות הימנוניות בטוחה. תקווה כקו מקווקו עדין, תקווה שאוספים באצבעות העייפות, תקוות קצוות.

עבורי, כמו עבור כולנו, שבעה באוקטובר הפך על פיהן הרבה מהתפיסות שאחזנו בהן. אולי גם מבנים פנימיים עמוקים וד- פוסי התמודדות. אני תופסת את עצמי כאדם שאווח בתקווה, באופטימיות, ולמרות הימים המאתגרים מאוד שקדמו לשבעה באוקטובר בחברה הישראלית, והכאב הרב שהיה בי באותם ימים, עדיין האמנתי בטוב.

בתחילה, המפגש עם ההרס והאובדן בהיקפים שפגשנו הקשה עליי מאוד לשמוע מילים שמתייחסות לתקווה, לאופטימיות ולצמיחה ממשבר. דיבור כזה עורר בי התנגדות חזקה. הרגשתי שדרוש לנו זמן להיות בתוך המשבר עצמו, בלי לייפות ולטש- טש. משך הזמן הנדרש משתנה, כמובן, מאדם לאדם, מקהילה

ומתן, להתעקש עליה, לא להסכים למשהו אחר, לדבר אותה כמו שמדברים לעיתים שפה זרה, לשבור שיניים ולהמשך. כשמורגלים בשפה מחוץ ספסת ובמעשים מחוספסים, קשה לזכור כמה העדינות היא זו שעשויה לרפא אותנו.

מיה טבת דיין

הכעס, החרדה, שבירת
האמון - לקח זמן אבל
לאט למדתי להתפלל
מתוכם. בחרתי לחזור
לחפש אחר תפילות
הזמן הזה. להישאר אדם
מתפלל פירושו להישאר
בקשר עם הקו הזה של
תקווה, של ייחול, של רצון
שהאמון יחזור להיבנות

במחשבות על החזרה לאזור שלנו, אני מוצאת שמפתח העדינות חיוני לתיקון הקרעים הפנימיים והקולקטיביים שלנו. תך אחר תך, רקמה עדינה מאוד, שאינה מטשטשת הבדלים אך בהחלט מבקשת לאחות. זוהי היכולת למצוא שפת אחדות שאינה מכווצת, שיש בה מקום אמיתי, שיש בה גם נכונות להרכין ראש, להגיד איפה טעיתי ומה אני לוקחת על עצמי, עם פחות השלכה על האחר. אני משתוקקת יותר ויותר להתפשטות השפה הזאת.

לימוד

בדומה לתפילה, גם את לימוד התורה צריך היה לחדש. הרב והמשורר אלחנן ניר כתב שיר נוקב, שתאם מאוד את

באחד הימים, עוד כשהיינו מפונים, נזכרתי בקטע שלמדנו לפני מספר שנים מספר הזוהר על המילים "בראשית ברא". האות ב' של "בראשית" היא כמו היכל ובית ל"ראשית", להתהוות העולם. האות ב' מסכימה להיות חלל ריק ורחמי שבתוכו יתהווה הכול. היה בזה משהו מאוד מרגש. לחזור אל האות ב' הראשונה בעולם, ולחשוב דרכה על בית לא כעל ארבעה קירות כמו שאני מכירה, לא כעל דבר חומרי בכלל, אלא כעל אות. אות שבעיקר מפנה מקום לכל מה שיתהווה בתוכה. דווקא מתוך האין.

בשנה הזאת חשבתי הרבה על סבא וסבתא שלי, ועל שאר ותיקי הקיבוץ. הם באו להקים כאן את ביתם, אך היה להם ברור שהבית הזה לא יספק להם תחושת ביטחון או ודאות. הם באו לשממה, לאין, לאזור סכנה. והם בחרו בכך. הם חשבו בעיקר איך הם יוכלו לתת לבית הזה, למקום הזה. הבנתי שאולי יש כאן הזדמנות עבורי. אני, שגדלתי למקום פורח ומוֹבן מאליו וגיליתי שהוא אינו מובן מאליו כלל, יכולה אולי לחזור במשהו אל אותה נקודת מוצא. יחד עם הכאב על האובדן, על מה שהבית לא יוכל עוד לתת לי - ביטחון ואמון - אני יכולה להתחיל לחשוב מה אני מבקשת לתת לבית.

חגים

איך נחגוג שוב שמחת תורה. אין לי מושג. בכלל, החגים בשנה הזאת הפכו למעין עיסה אחת של זמן טעון. כל חג בעצם מהדהד בתוכו את הסוכות העזובות ואת שמחת התורה שנפגמה ואת הכמיהה לתשובה. ואת הקושי לחגוג בכלל.

תפילות

הרבה זמן הרגשתי שאין לי אפשרות לשוב אל הסידור הרגיל, אל המניינים הרגילים, גם אם מוסיפים תפילה על החטופים ועל הפצועים. הרגשתי שהתפילה ראוי לה שתרעד. שלא תעז להיות כזאת מסודרת ורגילה. הכעס, החרדה, שבירת האמון - לקח זמן, אבל לאט למדתי להתפלל מתוכם. בעיקר בחרתי לחזור לחפש, להיות בחיפוש אחר תפילות הזמן הזה. להישאר אדם מתפלל פירושו להישאר בקשר עם הקו הזה של תקווה, של ייחול, של רצון שהאמון יחזור להיבנות. מתישהו.

עדינות

עדינות היא שפה... הפוכה מהשפה שעל המסכים, הפוכה משפת ההפגנות בחו"ל, הפוכה משפת האויב, הפוכה משפת הפחד. כל אלו - הרעש, הפחד והחספוס - נמסרים לנו מבלי שנבקש, ובשפע. אבל את העדינות יש לדרוש, כמו במשא

משמאל: סחלב בבית משפחת אור בקיבוץ בארי כשהוא נמצא מוטל בין שברי החלונות. מימין: הסחלב פורח כחצי שנה לאחר הטבח במוזיאון הרצליה לאמנות, ערוגת בארי (ראו עוד במסגרת נפרדת). צילום: ניבי להבי

לא לְזֶה הַתְּבוֹנָתִי.
אֲבָל רְאִיתִי אוֹתָךְ, מִבְּקֵשׁ לִינֵק פּוֹחֵם,
וְהַתְּפַלְלִיתִי שֶׁהַעוֹלָם יִצְלִיחַ לְהִלְבִּישׁ אוֹתָךְ בְּדֵי
רְפוּת וְהַגְנָה
כְּשֶׁלֹּא יִהְיוּ לִי.

בממ"ד בשמחת תורה מצאתי את עצמי בפעם הראשונה מפסיקה לנסות להרגיע את קולות הילדים שאומרים לי, "אמא, יכול להיות שנמות". משפטים שנהגתי לומר – "אנחנו במקום בטוח" – מתוך אמונה שהם נכונים יחסית, איבדו את משמעותם. אני מבינה שיכול להיות. יכול להיות שנמות. ההורות מתערערת. ההבטחה המרחפת בחוזה הבלתי כתוב בין הורים לילדיהם, שנגדל את ילדינו במקום בטוח, ההבטחה הזאת הופרה. גם כאן אנחנו מחפשים מה יוכל להחליף באופן כלשהו את ההסכמים הישנים, לבנות הורות שנותנת ביטחון מסוג אחר. אני לא חושבת שיש הדרכת הורים לדבר הזה.

תחושותיי, על הצורך ב"תורה חדשה". אני זוכרת את הצורך להחליט אילו ספרים לקחת איתי מהבית, וכמה קשה היה למצוא ספר שמרגיש לי רלוונטי. הספרים שבעבר היו עבורי עוגן ונתנו לי חיות, נראו פתאום רחוקים כל כך. גם בזה היה פתח להתחדשות הקשר, להתחדשות הלימוד, אך נדרשו ממני תנה וסבלנות, מרחק ורצון. עם הזמן נזכרתי עד כמה לימוד התורה נותן לי תחושת בית בעולם של זרות וקושי.

הורות

פיג'מה של רשעים (לאביב)

הַתְּרַפְּקֵתְּ עַל הַפִּיגְמָה הַכְּחֵלָה שֶׁקְנִיתִי לָךְ
בְּמִבְצָע.
אֲתָה אוֹהֵב בְּדִים רַבִּים וְחֻמִּימִים.
אֲחַר כֵּן הַתְּלַהֲבֵתְּ מִן הַדְּמִיוֹת הַמְּדַפְּסוֹת עָלֶיךָ:
"אֵיזָה בִּי שֶׁקְנִיתִי לִי פִיגְמָה שֶׁל רְשָׁעִים!"

תקווה

בספר החסידות "נתיבות שלום" של האדמו"ר מסלונים מוֹ-
פיע הסבר נפלא לשאלה כיצד ידעה בת פרעה, שפתחה את
התיבה על היאור וראתה בתוכה "נער בוכה", כי הוא מילדי
העברים. ה"נתיבות שלום" טוען שבת פרעה זיהתה שהבכי
הוא בכי עברי, שכן הוא היה בכי של תקווה ולא של ייאוש.

אני לומדת שגם לכאוב זה לקוות, וגם לבכות וגם לכעוס.

בשיר חזק שאני כל כך מזודהה איתו, כותבת חברתי היקרה
ד"ר סלעית לוד, אף היא חברת סעד:

אני לא יודעת להיות כופרת

יש שְהֵעוֹלָם מְאוֹתָת לִי שְאִינָךְ מְשִׁיחַ.
יש שְהֵעוֹלָם מְאוֹתָת לִי שְאִינָךְ.
קְשָׁה לְהִבְחִי בֵּין הַפֶּלֶל וְהַפֶּרֶט
כְּשֶׁבָּקֶל בְּקֶר מִתְעַמְעֵם עוֹד קֶצֶת
זֶהר הַמַּבְט
בְּכָל קְרִיעָה נוֹסֶפֶת.
יש שְהֵעוֹלָם מְאוֹתָת לִי
שְאִינִי מְרַחֶפֶת
שְאִינִי אֲבוּדָה בְּחֶלֶל רִיק,
בְּחֶלֶל פְּנוּי וְצוּגוּ.
אין.
אין.

יש שְאִינִי מִתְעַקְשֶׁת
לְהוֹצִיא, לְהִבְיֵא –
אך הוֹ לְעוֹלָם עוֹדָה.
בְּכָל לְבָבִי,
בְּכָל לְבָבִי.

מתוך הספר "שרפים עליך"

מכל מה שאנו מתעקשים, מכל מה שאנו דומעים, מכל מה
שאנו תובעים ממך להתגלות ומאיתנו לגלות אותך – נאסף
ונקווה ונמשך חוט נצחי, של תקווה, שאני פשוט לא יודעת
לחיות בלעדיו.

בתקווה להשבת כל החטופים במהרה, להחלמת הפצועים,
ולמשב של נחמה לכל כך הרבה לבבות שנשברו.

בממ"ד בשמחת תורה
מצאתי את עצמי בפעם
הראשונה מפסיקה
לנסות להרגיע את
קולות הילדים שאומרים
לי, "אמא, יכול להיות
שנמות". משפטים שנהגתי
לומר - "אנחנו במקום
בטוח" - מתוך אמונה
שהם נכונים יחסית,
איבדו את משמעותם.
אני מבינה שיכול להיות.
יכול להיות שנמות

נחינה

מייד עם תחילת המלחמה, ולמשך תקופה ארוכה, זכינו לקבל
כמויות אדירות של טוב וחסד מצד כל קצוות הקשת של העם
שלנו. הייתה תחושה שאנשים קמים בבוקר ושואלים את
עצמם, "איזה טוב אני יכול לעשות היום", ושזאת השאלה
היחידה שהם נעים סביבה. לחווייה הזאת היה כוח עצום, וזה
מה שהחזיק עבורי את התקווה בתקופה הראשונה והמפר-
קת במיוחד. אני מרגישה שהרצון הזה להיטיב עדיין קיים, וזה
מרגש אותי מאוד. אבל מפתח מהותי לתקווה הוא שהשאלה
הממקדת הזאת, שאלת הטוב, תמשיך להיות ברורה ומשות-
פת כפי שהייתה.

כנרת סמואל-בולק היא חברת קיבוץ סעד, עובדת סוציאלית קלינית ומורה לחסידות ולשיטת "ימימה".

צילום: ניבי להבי

'ערוגת בארי', מיצב זכרון המספר את סיפורן של משפחות מקיבוץ בארי באמצעות הצמחים שגדלו בבתיהן לאחר השבעה באוקטובר

כחודש לאחר אירועי השבעה באוקטובר ביקרו בקיבוץ בארי עפרי לוי, חברת הקיבוץ שבע-לה שחר צמח נרצח כחבר בכיתת הכוננות, וניבי להבי, יוצרת המיצב. השתיים התהלכו בין ההריסות ובתוך מראות ההרס הקשים הבחינו בצמחים שגדלו ירוקים לצד הבתים השרופים.

במיצב שמדמה ערוגות גדולות, הן הניחו את הצמחים שאספו על שברי רעפים מפויחים, במטרה לאחוז יחד את החורבן הדומם עם הצמחים שממשיכים לצמוח. מאחורי כל עציץ עומד סיפור של בית, של משפחה, וביחד הם מרכיבים תמונה רחבה של המציאות באותה שבת.

המיצב מוצג כיום במוזיאון הרצליה לאמנות, ומלווה אותו 'מגדיר צמחים' המאגד את תיעוד איסוף הצמחים, אפיון בוטני שלהם וכן סיפורי המשפחות.

עיצוב המגדיר: דורון בדוח קרן.

עיצוב חלל: עדי גרי.